

UVODNIK / INTRODUCTION

ANTROPOLOGIJA KATASTROFE
U KRIZI KAPITALOCENA /
ANTROPOCENA:
ZEMLJA (BEZ) ZEMLJANA,
I LJUDSKIH I NE-LJUDSKIH

Goran Đurđević, Tibor Komar,
Suzana Marjanić i Tihana Rubić

*„Na sjeveru smrtno je zima / na jugu pingvini jedu ljude /
na zapadu ljudi ljude / a istok se trudi da kao zapad bude”*

(Let 3)

U okviru tematskoga bloka časopisa *Studia ethnologica Croatica* ovim prilogom nastojimo, na temelju deset objavljenih članaka, dokumentirati krize klimatskih promjena svih Zemljana, i ljudskih i ne-ljudskih. Tematski blok pokušat će dati uvid u to kako su se te promjene odrazile u lokalnom kontekstu, gdje ekstremni vremenski uvjeti poput toplinskih valova i oluja postaju sve intenzivniji, gdje se potičući relokacije cjelokupne infrastrukture (glavnih) gradova (primjer Jakarte), a poplave, potresi, virusi, nestanak biljnih i životinjskih vrsta gotovo su svakodnevna pojava. U pozadini tih promjena tiho se odvijaju tragične pripovijesti o nestanku pčela (usp. Widger 2021) ili o pingvinima koji umiru zbog topljenja leda – stoga kao moto uzimamo gore navedene dada-punk stihove benda Let 3. U tom kontekstu Alf Hornborg (2020) postavlja pitanje odnosa između antropologije i kapitalocena/antropocena, napominjući da je većina antropologa još uvijek zaokupljena razumijevanjem lokalnih iskustava, a ne globalnih procesa poput klimatskih promjena¹, te da se utjecaji i posljedice klimatskih promjena nerijetko diskurzivno i eufemistično umještaju u nacionalne razvojne i modernizacijske projekte.

---

¹ Termin *kapitalocen*, čiji je tvorac sociolog Jason W. Moore, kritizira dominantnu priču o antropocenu, koja sugerira da je ljudska aktivnost u cjelini odgovorna za degradaciju okoliša. Jason W. Moore ističe da kapitalocen ne predstavlja kapitalizam kao ekonomski i društveni sustav. „To nije radikalna fleksija zelene aritmetike. Umjesto toga, kapitalocen označuje kapitalizam kao način organiziranja prirode – kao višestruku, situiranu, kapitalističku svjetsku ekologiju“ (Moore 2016: 6).

Frances D'Souza, osnivačica i direktorica (1977. – 1983.) Međunarodnoga instituta za katastrofe, postavila je 1985. godine bitno etičko pitanje koje se tiče antropoloških istraživanja: "Koliko su antropolozi usmjerili svoju pozornost prema ublažavanju patnji uzrokovanih katastrofama i koliko su uspjeli uvjeriti humanitarne agencije u vrijednost takvog informiranog pristupa?" (Souza 1985: 18). Još 2002. godine u zborniku *Catastrophe & Culture: The Anthropology of Disaster* Susannah M. Hoffman i Anthony Oliver-Smith naznačuju važnost djelovanja antropologa u ovom području: "Kada se pojave opasnosti i dogode katastrofe, one istovremeno otkrivaju i postaju izraz složenih interakcija između fizičkih, bioloških i sociokulturnih sustava... U istraživanju katastrofa antropologija pronalazi priliku za objedinjavanje prošlih i sadašnjih kulturnih, ekoloških i političko-ekonomskih istraživanja, zajedno s arheološkim, povijesnim, demografskim te određenim biološkim i medicinskim pitanjima"² (Hoffman i Oliver-Smith 2002: 6). Ili, kao što navode Adam Koons i Jennifer Trivedi, „antropologija katastrofa koristi teorijske i metodološke alate iz raznih antropoloških potpolja za razumijevanje učinaka katastrofa“ (Koons, Trivedi 2021). Zamjetna je i aktivnost nadnacionalnih tijela na oblikovanju preporuka i strateških dokumenata za smanjenje učinaka klimatskih promjena i za otpornost (zajednica) na krize i katastrofe (npr. DCAF 2020; United Nations 2020). I globalna istraživanja o smanjenju rizika od katastrofa i reformi sigurnosnoga sektora ističu potrebu suradnje između vladinih institucija, vojske, policije, civilnoga društva, znanosti i međunarodnih organizacija kako bi se unaprijedile preventivne mjere i ublažile posljedice katastrofa, jačajući otpornost društva i zajednica (DCAF 2020). Upravo na tome tragu i pozdravljajući njihov značaj, želimo ukazati na važnost rasprave i pojačanoga angažmana akademske zajednice, te nastojimo dokumentirati različita potpolja tzv. zelenih kulturnih studija u zamjećivanju katastrofa. A antropologiji je u području istraživanja katastrofa svakako mjesto, ili kako Susannah M. Hoffman zaključuje: „Dopustite mi da navedem još jedan, posljednji razlog zašto je antropologija ključna za proučavanje katastrofa. To je, zapravo, temeljni razlog. Nakon opsežnog istraživanja i razvoja u cjelokupnom području rizika i katastrofa, koje obuhvaća seizmologiju, klimatologiju, urbanističko planiranje, meteorologiju, inženjerstvo, agronomiju, ekologiju, studije okoliša i druge relevantne discipline, postoji opći konsenzus oko jedne pretpostavke: katastrofe ne nastaju kao iznenadni događaji iz neke nepoznate sfere. Sve su katastrofe, na ovaj ili onaj način, uzrokovane ljudskim djelovanjem“ (Hoffman 2020: 288). U ovom tematu donosimo etnografije i studije koje upućuju na brojne mikrorazine i kapilarne razine, učinke, brzine i učestalosti kapitalocena/antropocena na lokalnoj razini. Ta su lokalna iskustva u tekstovima šire uokvirena i kontekstualizirana te adresiraju hitnost lokalnoga i globalnoga

---

² Prijevod autora.

djelovanja – temat je istodobno znanstveni i antropološki dokument katastrofe, ali i apel kojim se nastoji inicirati promjenu.

Tematski blok okuplja deset znanstvenih radova kojima se aktualiziraju, adresiraju, analiziraju i problemski propituju kompleksna pitanja kapitalocena/antropocena. **Sanja Potkonjak** problematizira društvene posljedice izgradnje akumulacijskoga jezera HES Kosinj, promatrajući taj infrastrukturni projekt kao primjer razvojnoga nasilja nad lokalnom zajednicom. Autorica analizira kako zajednica reagira na prijetnju raseljavanja i potapanja njihova prostora, a poseban naglasak stavlja na načine diskurzivne mobilizacije kojima se zajednica suprotstavlja argumentima o "društvenoj dobrobiti" i "nacionalnoj važnosti" projekta, pri čem se njihove naracije neizvjesnosti i zabrinutosti tumače kao oblik otpora dominaciji središta nad periferijom. **Sanja Puljar D'Alessio** istražuje suvremene ekološke izazove u šumama Gorskoga kotara kroz perspektivu međusobnih odnosa različitih vrsta, uključujući ljude, biljke i kukce. Autorica naglašuje važnost usklađivanja ljudskih aktivnosti s potrebama šumskoga ekosustava, pri čem bi ljudi trebali ravnopravno razmatrati ekološke, ekonomske i simbolične vrijednosti šume kako bi očuvali njezinu vitalnost. **Andrija Filipović** se, u okviru studija otpada i odbačenoga, zadržava na deponiju otpada u Vinči (Srbija), koji interpretira kao primjer nekroekologije, gdje je 2024. godine započela proizvodnja energije iz otpada u termoelektrani–toplani Vinča. Međutim, kapaciteti spalionice nisu dovoljno veliki da isprate količinu otpada koja godišnje stiže u Vinču te se prostor novoga deponija puni neplaniranom brzinom.³ **Vesna Kuraica** raščlanjuje kulturološku dimenziju potresa iz perspektive japanske mitologije i folklor. Bogata usmena i pisana baština Japana povezuje potrese s mitskim i životinjskim entitetima, a posljednji potres i tsunami u Fukushimi osim ljudskih žrtava i materijalne štete ostavio je i brojne životinjske žrtve. **Milka Car**, oslanjajući se na načela ekokritike kao transdisciplinarnu paradigmu, analizira poetiku nestajanja u romanima Esther Kinsky i Judith Schallansky s pitanjem o ekološkoj ranjivosti globaliziranoga svijeta. **Marijeta Bradić** analizira ne-ljudske/životinjske aktere u djelima dvojice mađarskih umjetnika i suradnika: književnika Lászla Krasznahorkaija i scenarista i redatelja Béle Tarra. Na primjeru proznoga djela *UnutraJeŽivotinja* i filma *Torinski konj*, autorica uočava tzv.

---

³ Usp. „Proizvodnja energije iz otpada: U Vinču stiže skoro duplo više đubreta nego što može da se spali“ (Tijana Stanić, 4. 7. 2024. <https://vreme.com/mozaik/proizvodnja-energije-iz-otpada-u-vincu-stize-skoro-duplo-vise-djubreta-nego-sto-moze-da-se-spali/>)

Povodom Europskoga tjedna smanjenja otpada Zelena akcija 20. studenoga 2024. u Zagrebu organizirala je međunarodnu hibridnu konferenciju "Let's choose reuse". Tom konferencijom Zelena akcija zaokružila je put, kako su istaknuli u medijskoj najavi, izgradnje kapaciteta za bavljenje ponovnom uporabom u sklopu projekta Erasmus+ "Towards communities of reuse practice".

dvostruku dijalektiku i preispitivanje antropocentrizma u dvama različitim medijima. **Noel Putnik** zadržava se na dvama pripovijetkama - *Bez obale* (2007) i *Valcer pored lepog plavog Dunava* (1990), na noveli *Naselje sunca* (1988) Bobana Kneževića (1959. –), jednoga od najznačajnijih suvremenih srpskih pisaca znanstvene fantastike i izdavača, te romanu *Štangla* (2023) Boška Martinovića (1978. –), koji je roman posvetio temi lokalne distopije. Putnik pokazuje da su Kneževićeva i Martinovićeva distopijska promišljanja političke prirode i čvrsto vezana za kulturnopovijesni i sociopolitički kontekst poslijeratne Jugoslavije i Srbije kasnoga 20. stoljeća. **Simon Ryle** nas odvodi u poetski svijet W. S. Merwina koji dokumentira masovna izumiranja i prirodnu devastaciju u pjesmama iz dviju zbirki, *The Lice* (1967) i *The Rain in the Trees* (1988), ističući crni vrt Merwinove poetike ekocida. **Milan Tomašević** zadržava se na filmu katastrofe koji predstavlja jedan od najustrajnijih kinematografskih žanrova, u okviru čega zaključuje da taj filmski žanr samo detektira detalje, pojave s kojima možemo povezati, ali nikada ne inicira promjenu koja se tiče našega komfora, navika i potrošnje. **Neto i Lins**, koristeći se nekartezijskom teorijskom osnovom, u radu uvode koncept liminalne biologije u područje spiritualne ekologije i dokumentiraju kako globalne ekološke promjene uzrokuju bolesti, deformacije i smrt među elementanima.

In memoriam: Zlatna žaba prva je vrsta za koju je dokazano da je žrtva klimatskih promjena. Iz staništa u Kostarici nestala je potkraj osamdesetih godina 20. stoljeća.

LITERATURA

- DCAF. 2020. *Disaster Risk Reduction, preparedness and relief and the security sector*. Geneva Centre for Security Sector Governance, https://issat.dcaf.ch/download/153816/3194309/Final%20ISSAT%20SSR_DRR_TiP%20May2020.pdf (pristup 10. 12. 2024.)
- D'SOUZA, Frances. 1985. "Anthropology and Disasters: A Roundup After Six Years". *Anthropology Today* 1/2:18–19. DOI: <https://doi.org/10.2307/3032765>
- HOFFMAN, Susannah M. i Anthony OLIVER-SMITH, ur. 2002. *Catastrophe & Culture: The Anthropology of Disaster*. Santa Fe (NM): School of American Research Press.
- HOFFMAN, Susannah M. 2020. „The Scope and Importance of Anthropology and Its Core Concept of Culture in Closing the Disaster Knowledge to Policy and Practice Gap.“, U: *Disaster upon Disaster : Exploring the Gap between Knowledge, Policy, and Practice*, ur.: Susannah M. Hoffman i Roberto E. Barrios, New York: Berghahn Books, 269–291.
- HORNBORG, Alf. 2020. "Anthropology in the Anthropocene". *Anthropology Today* 36/2:1–2. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-8322.12559>

- KOONS, Adam i Jennifer TRIVEDI. 2021. „Disaster Anthropology“. *Oxford Research Encyclopedia of Anthropology*.
<https://oxfordre.com/anthropology/view/10.1093/acrefore/9780190854584.001.0001/acrefore-9780190854584-e-467> (pristup 29. 7. 2023).
- MOORE, Jason W. 2016. „Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism“. U *Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism*. Jason W. Moore, ur. Oakland: PM Press, 1–13.
- United Nations. 2020. *The 17 Sustainable Development Goals*.
https://sdgs.un.org/#goal_section (pristup 10. 12. 2024.)
- WIDGER, Tom. 2021. “Glyphosate regulation and sovereignty politics around the world”.
Anthropology Today 37/4:1–2.
DOI: <https://rae.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-8322.12661>
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=F2ZNGWZLxJ0>